

AZ ÚJ ORSZÁGGYARAPODÁS

1940 AUG. 30-ÁN másodszor ültek össze Bécsben a tengelyhatalmak képviselői, hogy döntőbírákként igazságot szolgáltatassanak Magyarországnak. Valóban a második bécsi döntés a román hintapolitika súlyos kudarcát jelentette. A német-olasz tengely új Európát alakító akarata felszámolta a nagyromán nagyhatalmi ábrándot s miután a Szovjetunió Besszarábiát és Észak-Bukovinát máról holnapra elcsatolta, Bulgária pedig 1912. évi dobrudzsai határait követelte vissza, halogató és eredménytelen magyar-román tárgyalások után a bécsi Belvedereben Ribbentrop és Ciano ceruzája új határt szabott a Magyar medencében Magyarország és Románia közé.

A bécsi döntés által Szent István koronájához visszacsatolt keletmagyarországi és északerdélyi 43.591 km^a-nyi terület¹ két szempontból is jelentős erőgyarapodása a magyar államnak. Mint általában minden népi és területi erőgyarapodás a magyar állam külpolitikai és nemzetközi erejének növekedését jelenti. Az immáron 160.737 hm² területű és kereken 13.4 millió lakosú Magyarország, külügyminiszterünk szavai szerint is belépett az erős középhatalmak sorába és, ha egyelőre a magyar politikai életének még csak a Ciróka forrásvidékétől Zágonig sikerült elérnie a Magyar medence természetes határait, a két bécsi döntés és a Ruténföld múlt évi megszállása kétségtelemé tették, hogy a középső Duna-medence vezető állama Magyarország, az itt élő népek csak magyar vezetés alatt haladhatnak eredményes jövő felé, hogy a Kárpátok medencéjében csak egyetlen, a szentistváni magyar állam-eszme megvalósítására van tér és lehetőség. Hogy a 93.000 km²-es csonkból közel 161.000 km^a-re növekedett Csonka-Magyarország délkeleteurópai vezető hivatását milyen eredménnyel fogja teljesíteni, az a magyarság jóakarátán és rátermettségén kívül a közeljövő külpolitikai eseményeitől is függ, ebben a kérdésben a geográfus véleménynyilvánítása korai lenne. A második belvedere-i területnövekedés azonban nemcsak a magyar állam politikai erőgyarapodását jelenti, hanem a nemzet vagyónának növekedését is területben, lakosságban, földben, ásványi kincsekben, ipari és mezőgazdasági termelésben, a forgalom és közlekedés műtárgyaiban, településekben; jelent új színeket, új tájvonásokat a magyar állam arculatán, röviden — jelenti a magyar élet gazdagodását. Ennek a vagyoni erőtöbbletnek a felvázolása, tehát a visszacsatolt terület rövid tájrajzi jellemképének megfestése a geográfus feladata.

¹ Nem végleges adat. Jelentéktelen változások még lehetségesek.

Bár közvéleményünknek tisztán kell látnia, hogy a második bécsi döntés nem egész Erdélyt és nemcsak erdélyi területrészeket juttatott vissza, a napi sajtóban és közbeszédben folyvást Erdély visszatéréséről olvashatunk és hallhatunk. Amint a magyarulta Kisalföld, Dél-Felvidék és kárpátaljai alföldi területrészt két év előtti hazatérte alkalmával hazafias tömegeink naiv földrajzi képzelete szívesen hitte a Felvidék hazatérését, éppenúgy most is hajlandó megbocsátható kényelemszeretetből is minden, román megszállás alatt sínylődő keletmagyarországi területet a történelmi, politikai és földrajzi Erdély fogalmának tartalmi jegye alá vonni és ilyen alapon Erdély hazatéréséről beszélni. Már most ki kell azonban jelentenünk, hogy alföldi, felvidéki és erdélyi területek, tehát három magyar nagytáj részei játszanak szerepet a közel 44.000 km²-es területgyarapodás tájképi kialakításában.

Köztudomású, hogy a trianoni parancsbéke 103.000 km²-nyi kelet- és délmagyarországi területet kapcsolt a mérhetetlenül feldagadt román államhoz. Ennek a 103.000 km² magyar területnek legnagyobb részét a történelmi Erdély tette. Délről észak felé keskenyedő, szabálytalan négszög alakú terület. Szíve az Erdélyi-medence; peremvidékeivel, a Keletmagyarországi Szigethegységgel, a Keleti Kárpátokkal és az Erdélyi Havasokkal (Déli Kárpátok) külön nagytáj, a „bércecs hazácska“, a Magyar medencének egyik legkifejtettebb és legegényibb vonásokkal rendelkező tájegysége. Ehhez a tájhoz nyugaton a győztes hatalmak bőkezűsége még széles alföldi peremvidékeket is csatolt Nagyromániához, a Tisza—Maros-közi termékeny lösztábla, a Bánság északkeleti részét, a vingai pliocén halomvidéket, a Maros törmelékűjének nagyobbik felét, a Körösök törmelékletjét, az Érmelléket és a szatmári peremsüllyedéket az Ecsedi-láp egy részével és a Szamos törmelékűjével; kivétel nélkül a legértékesebb, legsűrűbben lakott, legkiegyenlített alföldi területeket. De benyomult az oláh mohóság a magyar Északkeleti Felvidékre is. A Máramarosi-medence déli fele, peremén a kristályos Radnai Havasokkal, a vulkánikus Avassal, Lapossal és Ciblessel, keleten a Máramarosi Havasok déli folytatásával jelentette a román uralom alá került felvidéki területet.

A kanyargó új bécsi határ az Északkeleti Felvidék románmegszállta részét teljesen visszajuttatta Maradékmagyarországhoz. Ez a terület a legkisebb is, a legszegényebb is a most visszakerült 44.000 km² alaktani és szerkezeti egységei között. A keletalföldi peremvidék területéből csak a Nagyvárad környéki törmeléklet, a löszös Érmellék és a szatmári síkság került vissza hozzánk. A Maros magyarulta törmelékűj vidéke és a vegyesnyelvű Bánság Romániában maradtak.

A területgyarapodásnak természetesen legjelentősebb része Észak- és Keleterdély. Nyugati peremvidékéből, a Keletmagyarországi Szigethegységből ismét magyarrá lett a Bihar és a Gyalui Havasok északi, alacsony peremlejtője a Királyhágóval és a gyönyörű Révi szorosossal, a Réz-, Meszes- és Bükk-hegység szelídformájú rögvidéke, a hozzájuk támaszkodó harmadkori halomvidékekkel. A „hepe-hupás vén Szilágyság“ ez, Szatmárral és a Bihar-i részekkel együtt a visszacsatolt terület legértékesebb darabja. A szolnok-dobokai Ilosvai-hegység 663 m magas tönkje is ennek a peremi röghegységsorozatnak a tagja. Tőle északra már az Északkeleti Felvidék következik, közben a Kővári-medencével és a nagybányai ércbányavidékkel, délre pedig már a harmadkori Erdélyi-medence agyagos, hullámos felszínén járunk. Ezt a medencét majdnem a közepén szeli ketté az új határ, úgy azonban, hogy a kistsármási földgázos terület Romániában maradt továbbra is. A medence Magyarország birtokába jutott északkeleti része a fátlan, száraz éghajlatú Mezőség.

Keleten az Erdélyi-medence dombvidékké felárkolt töltelék-retegei a Magyar-medence egyenlőtlen süllyedése és emelkedése, a keleti részek nagyobb mérvű kiemelkedése miatt fokozatosan felmagasodva támaszkodnak a Keleti Kárpátok bástyájára. A Borsai-hágótól a háromszékmegyei Berecki-hegység 1777 m magas Lakóca-hegyéig ismét politikailag is magyarrá lett ez a pompás hegység. Északi részében, a Borgói-hegységben, még nagy szerepet játszanak az Erdélyi-medence magasra emelt, dombvidékké szabdaltságot adó rétegei, de a Borgói-

hágótól délre már egymás után sorakoznak a kárpáti homokkő párhuzamos redőkbe gyűrt vonulatai, mögöttük a Székelyföldön a kristályos övezet megszagattott, széleshátú dongaboltozata, amely a hegységet nyugaton lezáró vulkánikus vonulattal fogja közre Gyergyót, Felcsikot, Alcsikot, a Kászoni- és a Háromszéki-medencét, a székelység külső településterületét.

A külső homokkővonulatból kevés része van Magyarországnak. Az ellaposodó homokkőredők Moldva területén olvadnak bele a lösz-táblába, csak Háromszékben csap be a homokkővonulat az országba és lesz tájképfomáló tényező az 1700 m magas Berecki-hegységben. A homokkővonulat és a kristályos övezet közé, mint kihengerelt takaróredő elroncsolt homlokfalának darabjai, a mészkőszirt-övezet festői vonulata ágyazódott be. A másodkori mészkőszirtok lovagvárak romjait hordozó bérci és magas homokkőcsúcsok őrzik a Keleti Kárpátok Románia felé vezető kijáróit, a Tölgyesi-, Békás-, Gyimesi- és Ojtozisorost. Erdély legfestőibb tájképi részletei ezek a mészkőszirtes szorosok.

A mészkőszirtes homokkővonulat Csíkszeredától délre láncokra bomlik. A legkeletibb lánc a már megismert Berecki-hegység. Ez és az Olt-balparti Bodoki-hegység fogják közre a Kászoni- és Háromszéki-medencét. A harmadik lánc a Baróti-hegység, délnyugati részén halad az új határ.

A szirtvonulat rátorlódott a kristályos vonulat külső oldalára. Ennek a vonulatnak rengeteg erdővel és havasi legelőkkel borított magas, de enyhe formájú hátai Gyergyói- és részben Csíki-havasok néven sorakoznak északnyugat-délkeleti irányban.

A Keleti-Kárpátok belső, vulkánikus vonulata a Magyar-medence besüllyedésével párhuzamosan alakult ki a geológiai harmadkor második felében. Andezittömegei ráömlöttek az Erdélyi-medence peremére és a Radnai Havasok déli lábától az Öltig a 2000 m-es Kelemen Havasok, a Görgényi Havasok és a Hargita tájképi szépségekben gazdag, de gyéren lakott, erdős hegyvidékével zárják le a Magyar-medencét keleten és ölelik körül a kristályos és mészkőszirtes vonulattal a székelységnek hazát, két vármegyének pedig nevet adó csíki és háromszéki medencesorozatot.

Az Alföld folyóhordalékkal és lösszel feltöltött, egészen fiatal süllyedéke, a Kárpáti redőkeretbe foglalt délmáramarosi harmadkori medence, a geológiai ókori Magyar masszívum másod- és harmadkori üledékes takarókkal részben elborított (Réz, Meszes, Bükk, Ilosvai hegység), részben takaratlan, meztelen, felmagasodó kristályos tönkje (Radnai havasok), a Magyar-medence keleti magasan maradt szárnyának, a sós, agyagos, földgázos Erdélyi medencének északi része és a majdnem teljes egészében visszakerült Keleti-Kárpátok 1000 éves határokat hordozó fala, az az öt nagytáj, amelynek kisebb-nagyobb részeiből tevődik össze Csonka-Magyarország terményiségi erőgyarapodása, öt tájegységhez tartozó területdarab, az életformáknak, a kultúratermelő emberi munkának is öt kamrája, de olyan kamrák, amelyeknek élete csonka, mert az egy Máramarosi medence kivételével a másik négy teljes kiegészülésétől gazdasági és hatalmi indokok egyelőre még megfosztottak bennünket.

Könnyű tehát belátni, hogy a bihari és szatmári síkon egészen más életnek kell lüktetnie, mint a szilágysági halomvidéken és egészen másirányú volt a táj fejlődése és gazdagodása az alacsony középhegységek és az Erdélyi medence területén is, mint a Máramarosi, vagy a csíki és háromszéki Kárpátokban.

A termékeny talajú, kavicsos, löszös, agyagos, sőt helyenkint mocsaras, de az alföldi belső területeknél bővebb csapadékú bihari és szatmári peremvidék ugyan építő- és fűtőanyaghiányban szenvedő, de gazdag mezőgazdasági termelésű, kenyérmagfelesleggel rendelkező terület. A táj fejlődésének a jobb időjárásról és termékeny talajon kívül jelentős tényezője a terület kedvező földrajzi helyzete is. A keletalföldi vásáröv területe ez a szegély a kül-

terjes mezőgazdasági termelésű Alföld és az állattenyésztő, kőben, fában és ércben gazdag hegyvidék érintkezésén. Nagymúltú, gazdag, forgalomgyűjtő, iparosabb települések (Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti, Nagyszalonta) fejlődését lehetővé tevő térség. A termelés jellegét tekintve csatlakozik ehhez az alföldi peremterülethez Nagybányától délre az Ilosvai, Lápos és Gutin hegységgel közrefogott, északnyugat felé nyíló Kővári medence, Kővárnak a XVI. századig külön közigazgatás alatt álló vidéke. A Szamos és a Lápos terraszos, széles völgymedencéje ez, sűrűn lakott, szépen művelt magyar vidék.

Ezek az alföldi területek még a tiszántúli búzaország tartozékai. A most felszabadult Szatmár és Bihar 1938. évi román termésadatai világosan mutatják ezt. 1938-ban Szatmárban 544.000 q, Biharban 750.000 q búza termett.¹ Másik főtermény a kukorica 593.000 q, illetve 760.000 q-val. Említést érdemel Szatmár 252.000, Bihar 180.000 q burgonyája, Szatmár 90.000, Bihar 95.000 q árpája, Szatmár 36.000, Bihar 60.000 q rozs, Szatmár 91.000, Bihar 60.000 q zabja. Szatmár 86.000 hl, Bihar (Érmellék) 120.000 hl bora, Szatmár és Bihar 3700 q dohányja. Jelentős a konyhakertészet és a gyümölcsstermelés is (alma, dió, szilva).

Az egyenletes csapadékeloszlás teszi lehetővé a bőségesebb takarmánytermelést és tartja jókarban a legelőket is. Ezért Bihar és Szatmár Szilágygyal együtt az állattenyésztésben is vezérekedik a visszacsatolt területen. Az 1935. évi román adatok szerint Szatmárban 18.000 lovat, 87.400 szarvasmarhát, 35.000 sertést és 69.000 juhot, Biharban 20.000 lovat, 65.000 szarvasmarhát, 50.000 sertést és 45.000 juhot számoltak össze.

A keletalföldi peremterülethez csatlakozik a Keletmagyarországi Sziget-hegységnek Csonka-Magyarországához visszakerült északi, kisebb része. Ez két részre bontható. Az északkeleti, kisebb, de magasabb rész igazi magashegység gyér lakossággal, erdőgazdálkodással és magashegységi állattenyésztéssel. A Radnai havasok kristályos tömege ez, az ősi Magyar masszívum egyik darabja, ú. n. variscida tönk. Kristályos palái a Nagy Pietroszban, Csonka-Magyarország jelenleg legmagasabb hegyében 2305 m magasra emelkednek. Rajta is, meg a 2280 m magas Ünökön is pleisztocén jégkori gleccserek nyomai, nagy, U-alakú glaciális teknővölgyek, sziklamedencés tengerszemek, kárfölkék, morénasáncok találhatóak. A Lápos és Ilosvai hegység már csak középhegységek és átvezetnek a Sziget-hegység rögeinek délnyugati, nagyobb csoportjához. A Réz (711 m), a Meszes (990 m) és a Bükk (575 m) ezek a rögök. Oligocén- és miocénkori, de leginkább löszborította pannoniai rétegekbe ágyazott, kristályos alapzatú középhegységek, tetejükön karsztos, eocénkori mészkőtakaró foszlányaival. A szelídformájú, erdőborította, életszegény középhegységek lankás lejtőin már sűrűn sorakoznak a fálvak, de még inkább megsűrűsödnek a három hegység közé beékelt, termékeny harmadkori halomvidéken, a Szilágyságban, a visszacsatolt területnek kétségtelenül egyik legértékesebb, különálló, de az Alföld felé nyíló tájékában. A gazdaságföldrajz a Szilágyságot dombvidék! típusú termőterületnek mondja elegendő kenyérmagtermeléssel, jelentékeny gyümölcsstermeléssel és elégséges erdőterületekkel. Búzából Szilágy megye 1938-ban kerekén 940.000 q-t, rozsból 86.000, zabból 87.000, árpából 90.000, kukoricából 945.000, burgonyából 453.000 q-t termelt, tehát az egész visszacsatolt terület legfontosabb éléskamrája, de a visszacsatolt terület 477.000 hl borából is Szilágy szüretelt a legtöbbet, 168.000 hl-t, gyümölcse is a leg-

¹ A tájékoztató jellegű statisztikai adatok részint a román hivatalos statisztika adatai, részint (a teljes egészükben vissza nem került megyék esetében) kiszámított adatok. Mind ezekért, mind pedig egyéb a visszacsatolt területre vonatkozó számszerű adatokért az Államtudományi Intézetnek tartozom köszönettel.

több, a visszacsatolt terület 18.000 q dohányából pedig egyenesen 14.243 qm, 150.000 q napraforgómagjából pedig 100.000 q volt szilágyi eredetű. Állattenyésztése is vitán felül első. Legtöbb a lova (21.520 darab), a szarvasmarhája (100.200) és a sertése (74.000), de juhainak száma is meghaladja a 112.000 darabot. A selyemhemyótenyésztés is egyedül a Szilágyságban jelentősebb a hazatért területen.

Szolnok-Doboka déli, nagyobb fele, Rolozs megye hozzánk visszakérült része, Maros-Torda és Udvarhely nyugati, kisebb fele az Erdélyi medence tájvonásait tükrözi. Dombvidéki típusú termőterületek ezek is, de kenyérmagtermelésükben már nem önellátók, fűtő- és tüzelőanyagban is hiányt szenvednek és állattenyésztésük is alatta áll az alföldi peremvidékeknek és a Szilágyságénak; ellenben gazdagok földgázban és sóban, tehát bizonyos fajta ipari tevékenységnek alapjai adva vannak. Minderre könnyű magyarázatot adnak a zárt Erdélyi medencének, ennek a kevés csapadékú, sovány talajú, erősen felárkolt térszínű, harmadkori sós agyaggal és homokkal kitöltött, suvadásos, fátlan dombvidéknek a természeti viszonyai. Különösen kedvezőtlenek ezek Kolozsban, Szolnok-Dobokában és a Mezőségen; itt igen külterjes, szegényes állattenyésztés folyik. Ez a mezőgazdasági termelésében és állattenyésztésében elmaradt terület Erdély legszegényebb vidékeihez tartozik. Termelését néhány adat a következően világítja meg. 1938-ban termett búza Szolnok-Dobokában 355.000, Maros-Tordában 663.000, Kolozsban 250.000, Udvarhelyben 240.000 q; rozs Szolnok-Dobokában 20.000, Maros-Tordában 58.000, Kolozsban 28.000, Udvarhelyben 21.000 q; zab Szolnok-Dobokában 103.000, Maros-Tordában 125.000, Kolozsban 38.000, Udvarhelyben 87.000 q; árpa Maros-Tordában 70.000, Szolnok-Dobokában 15.000, Kolozsban 20.000, Udvarhelyben 11.000 q; kukorica Maros-Tordában 736.000, Szolnok-Dobokában 694.000, Kolozsban 280.000, Udvarhelyben 210.000 q. A termelésben Maros-Torda vezet mennyiségileg és minőségileg is; a főtermény ezen a vidéken a kukorica. A termésátlagok gyengék, messze az alföldi és dunántúli termésátlagok alatt vannak. Jelentéktelenebb a takarmány-, gyümölcs- és ipari növénytermelés is, mindössze Maros-Torda 252.000 q cukorrépája, almája és szilvája érdemel említést.

Az állattenyésztésben is Maros-Torda vezet 15.000 lovával, 78.000 szarvasmarhájával (évi 301.000 kg vajtermelése első volt Romániában!), 148.000 juhval és 26.000 sertéssel. A másik három megye állatállománya: Szolnok-Doboka: 7570 ló, 17.800 szarvasmarha, 124.000 juh, 15.000 sertés; Udvarhely: 15.275 ló, 40.470 szarvasmarha, 61.000 juh, 12.290 sertés; Kolozs: 4000 ló, 28.000 szarvasmarha, 103.000 juh, 15.000 sertés.

A visszacsatolt terület legéletszegényebb tája a Keleti Kárpátok zord éghajlatú, erdős magashegysége, Máramaros, Beszterce-Naszód, Csík és Háromszék megye, Szolnok-Doboka északi, Maros-Torda és Udvarhely keleti fele. Hegyvidéki gazdálkodás elégtelen kenyérmagtermeléssel, havasi állattenyésztés, erdőgazdálkodás, faipar és némi bányaművelés jellemzi ezt a népben szegény határsávot.¹ A Magyar-medence és a magyarság gazdasági és politikai életterének a határa ez a hegyvidék, de a legszorosabb gazdasági kiegészülésben a belső országrészekkel. Rajta túl, Moldvában már a magyartól eltérő, idegen tájak és életformák következnek.

A gabonatermelés az előbb vizsgált tájakénál kisebb jelentőségű. Az 1938. évi adatok szerint Csík megyében a zab a főtermény 124.000 q-val; ezt követi az árpa 110.000, a rozs 104.000 és a búza 44.000 q-val. Burgonyája, a szegénység kenyere 676.000 q termett. Háromszék fő kenyémövénye a búza 190.000 q-val, majd a rozs következik 155.000, a kukorica 130.000, a zab 105.000 és az árpa 80.000 q-val. Háromszék

¹ Csík népsűrűsége 29, Beszterce-Naszódé 30, Máramarosé 37, Háromszéké 38 km²-kint.

mindenképpen a Keleti Kárpátok legtermékenyebb megyéje (Kászoni- és Háromszéki-medence); burgonyatermelése 1,180.000 q-val az első helyen áll a visszacsatolt területen. Az oláhoklakta Beszterce-Naszódnak fő kenyérműve a kukorica: 220.000 q-t termelt. A kukoricát a búza követi 146.000 q-val, majd a zab 104.000 q-val; az árpatermelés jelentéktelen. Burgonyája 285.000 q termelt. Máramaros gabonatermelése csekély. Főtermény 127.000 q-val a kukorica, ezt követi a zab (76.000 q), a búza (14.000 q), az árpa (7.000 q) és a rozs (4.000). Burgonyája 252.000 q termelt.

Az állatállomány a gyér népesség számához viszonyítva elég magas 1935-ben Csíkban volt 15.000 ló, 72.000 szarvasmarha, 102.700 juh és 14.000 sertés; Háromszékben 13.000 ló, 38.000 szarvasmarha, 53.000 juh és 25.400 sertés; Beszterce-Naszódban 15.000 ló, 47.500 szarvasmarha, 126.000 juh (oláh hegyipásztorkodás!) és 12.000 sertés; Máramarosban 11.360 ló, 37.000 szarvasmarha, 87.000 juh és 7460 sertés. Földművelésen és magas-hegységi állattenyésztésen kívül a hegyvidék népének kenyeret adó foglalkozása az erdőgazdálkodás. Háromszék, Csík és Beszterce-Naszód rengeteg fenyvesei és bükkösei az erdélyi faipari üzemek és fűrésztelepek 70%-át juttatták vissza az anyaországhoz, de az erdőgazdálkodással kapcsolatos iparok (vegyipar, cellulozegyártás, műanyagok készítése) még fejletlenek, mint ahogyan a bányászat is jelentéktelen a hegyvidék esetleges bányakincseinek kiaknázatlansága miatt és vendégvonzó tájképi szépségei, gyógyfürdői sem tudtak eddig jelentősebb idegenforgalmi és vendéglátó ipart teremteni a közvetlen környék igénytelensége és alacsonyabb kultúrája miatt. Annál biztatóbbak a jövő kilátásai.

A visszacsatolt keletmagyarországi és erdélyi országrész területe 7,574.522 kat. hold. Ennek 31%-a (2,362.769 kat. h.) szántó, 36,3%-a (2,753.253 kat. h.) erdő, 14,4%-a (1,089.220 kat. h.) rét, 12,6%-a (951.943 kat. h.) legelő, 1,6%-a (118.039 kat. h.) kert és 0,4%-a (27.063 kat. h.) szőlő. Legtöbb a szántója (megművelt területének 51%-a) Szilágyinak, Biharnak (46%), Szatmárnak (40%), Kolozsnak (38%) és Szolnok-Dobokának (37,8%). Az erdő a táj természete szerint a hegyvidéki vármegyékben vezet, Beszterce-Naszódban 60%-kal, Háromszékben 56,8%-kal, Máramarosban 45%-kal, Csíkban 44%-kal, Maros-Tordában 43%-kal és Udvarhelyben 38%-kal. Rétje megint csak a hegyvidéki vármegyéknek van legtöbb (Csík 22%, Máramaros 24-2%, Udvarhely 14,2%, Beszterce-Naszód 17,3% Kolozs 16,2%, legelő a hűvös éghajlatú Csíkban (17,3%) és a zárt erdőkben szegény Erdélyi medence vármegyéiben, Kolozsban (16,9%) és Udvarhelyben (13,7%). A szőlőtermelés csak Biharban (1,5%) és Szilágyban (1%), a kertművelés Szatmárban, Szilágyban, Maros-Tordában és Kolozsban jelentősebb (2,1—27%).¹

Végeredményben az erdélyi visszacsatolt területrésznek gazdasági struktúrája a természetes tájlehetőségek miatt az anyaországétól különbözik és ez a különbözőség az egész ország gazdasági képében is erős vonásokkal fog jelentkezni. Csonka-Magyarország megszűnt fátlan, sík gabonaország lenni. 1940 augusztus 30-a óta a szántóföld országos területi aránya 60%-ról 49-re csökkent, ellenben megnövekedett az erdő. Ma már a csonkaország területének 22%-át borítja erdő.

Erdőterületeinknek 2,753.263 kat. holddal való gyarapodása nemzetgazdasági tekintetben végtelen fontosságú. Magyarország faimportáló államból önellátó, sőt exportképes ország lett. Különösen örvendetes a

¹A fontosabb termények 1938. évi terméseredményei a visszacsatolt területen: búza 4,136.000 q, rozs 583.000 q, zab 1,000.000 q, árpa 621.000 q, kukorica 4,700.000 q, burgonya 4,180.000 q, bor 477.000 hl, dohány 18.000 q, cukorrépa 523.000 q, szilva 240.000 q, napraforgómag 160.000 q.

közül egymillió kat. hold fenyveserdőterület visszatérte, mert puhafában való nagy szegénységünket a tavaly visszacsatolt Kárpátalja fenyvesei alig enyhítették. A Radnai, Kelemen, Görgényi, Gyergyói és Csíki havasok és a Hargita fenyves- és bükkrengetegek elsősorban ezért fontosak, de még azért is, mert vadban való gazdagságuk a nyugat felé irányuló magyar vadkivittelt fogja minőségileg és mennyiségileg is feljavítani. A hasznos vadakon kívül a passzionátus vadász a Keleti-Kárpátok rengetegekében bőven talál medvét, farkast, hiúz és vadmacskát is.

Ezek a népszegény erdőrengetegek egyben az igen külterjes magashegységi állattenyésztés (juh- és szarvasmarhatenyésztés) területei is. A leginkább oláh pásztorlakosság nagyfokú igénytelenségben, öröklött, ősi módon, kezdetleges viszonyok között folytatja ezt a foglalkozást. Minőségi feljavítása a magyar állattenyésztés felelős vezetőire fog róni szép, de igen nehéz feladatot. A Szilágytság és a keletalföldi peremvidék állattenyésztése Csonka-Magyarországhoz hasonló.¹

Az erdőrengeteges hegyvidékek tiszta levegőjét ércokohók füstje csak kevésbé kormozza, alig-alig visznek a majdnem őseredetű állapotában lévő tájba új színt a bányüzemek épületei, tárnái, a bányák gorcai is. A visszacsatolt terület hasznosítható ásványi kincseiben túlságosan gazdagnak nem látszik. A sürgősen megindítandó magyar geológiai kutatások fogják megmutatni, hogy ez a szegénység csak időleges-e, mert lehet, hogy csak a terület bányageológiai feltáratlanságára vezethető vissza. Nagy nyersanyag-szegénységünkben mégis igen nagy értéknek kell tekintenünk a visszacsatolt terület bányatermékeit. Közöttük mennyiségileg első helyen a só áll. Visszakaptuk a délmáramarosi harmadkori medence rónaszéki és aknasugartagi sótelepeit évi 9,738.663 kg termeléssel, az Erdélyi medencéből pedig a medence peremvidékein helyet foglaló sóövezet désaknai hatalmas bányüzemét évi 23,066.860 kg termeléssel és a parajdit 2,174.010 kg termeléssel.

Az Erdélyi-medence másik fontos ásványi kincse a földgáz. A medence belseje egyetlen hatalmas földgáztartály és, bár a kissármási kutak Románia birtokában maradtak, az 1938-as román adatok szerint mi is visszakaptunk Maros-Tordában és Udvarhelyben négy kiaknázatlan, de könnyen megnyitható földgázterületet, a 200 km²-nyi székelykeresztúrt 24 milliárd, a 150 km²-nyi ravait 30 milliárd, a 150 km²-nyi marostelekit 30 milliárd és a 200 km²-nyi nyárádszeredait 40 milliárd m³ földgázkészlettel. Szénkincsünk körülbelül 100 millió tonna készlettel gyarapodott, de a visszacsatolt terület szénkincse csak gyenge minőségű lignit és barnaszén Szilágyban, Szatmárban, Biharban, Kolozsban és Udvarhelyben. Nevezetesebb bányüzem a kiskeresztesi (Szilágy m.) 39.400, a bodonosi (Bihar m.) 4.160 és az egeresi (Kolozs m.) 83.420 tonna évi termeléssel.

Vasérc Háromszékben, Udvarhelyben, Csíkban, Beszterce-Naszódban és Máramarosban ismeretes. Bányüzemei közül a legjelentősebb Udvarhelyben a lövétei 3300 t vasérctermeléssel. Petróleum a Máramarosi-medencében, Izaszacsal és Dragomérfalva táján és az északnyugati halomvidékeken remélhető.

Érc- és nemesérckincsünk a kárpáti vulkánikus vonulat hazatértével jelentősen gyarapodott. A szatmári (Nagybánya, Felsőbánya, Kapnikbánya, Láposbánya, Femezely), szolnokdobokai (Borkút) és máramarosi (Budfalva) bányavidék 1938-ban 1037 kg aranyat, 21.405 kg ezüstöt, 4,303.638 kg ólmot, 3,567.346 kg cinket, 3,280.360 kg kénkovandót (pirít) és 194.466 kg rezet termelt. Románia aranybányászatának 1/5-e került hozzánk. Ugyanez a bányavidék termel molibdént és bizmutot is; Réven titánérc, Balánbányán rézbányák kerültek vissza.

Szobrász-, építő és útburkolókövet sokféle bányásznak. Fontos a vaslábi (Csík m.) vörösmárványbányászat.

¹ A visszacsatolt terület állatállománya (1935. évi román adatok!): 155.000 ló, 650.000 szarvasmarha, 70.000 bivaly, 1,072.000 juh, 242.000 sertés.

Kiaknázásra vár a Keleti-Kárpátok folyóinak hasznosítható vízienergia-készlete is. A bányakincsekkel kapcsolatban kell megemlékezni a visszacsatolt terület gyógy- és ásványvizeiről. Igen sok a posztvulkánikus működés eredményeként jelentkező ásványos- és melegforrás. Nagyvárad közelében a hővizű Félix- és Püspökfürdő, az Avasban, Szatmár megyében Bikszád konyhasós savanyúvize és fürdője, a Keleti-Kárpátokban, Csíkban, Magyarország egyik legvadregényesebb zugában a borszéki fürdő és források (a híres borvizet palackozzák is), a 656 m magasan fekvő Tusnád kilenc alkalikus, vasas forrása és fürdője, Háromszékben a kovásznál Pokolsár folytonosan feltörő konyhasós, szénsavas melegvize és fürdője, Élőpatak kitünően felszerelt vasas fürdője és Udvarhelyben Korond vasas, konyhasós forrásai ismertebbek a számos kisebb jelentőségűn kívül. Posztvulkánikus működés eredménye a világhírű torjai Búdösbárlang is. Gyógyfürdőink számát szaporítják a sóstavak is, köztük a csodálatos szovátaí Medve-tóval, ezzel a sósvizű, természetes hőakkumulátorral. Mindezek a természeti kincsek olyan gyönyörű hegyvidéki panorámába illeszkednek bele, hogy vendégvonzó földrajzi „széphelyeink” számát gyarapítva biztosan remélhetjük idegenforgalmunk és vendéglátóiparunk fellendülését. Különösen azért kell dolgoznunk, hogy ezt a gyógyulást és üdülést adó erdélyi hegyvidéket Délkelet-Európa Svájcává építsük ki. Ennek a célnak elérése érdekében kell útépitéssel, turista- és sportszállók, menedékházak emelésével ezt a természeti szépségekben bővelkedő tájat turisztikailag is feltárnunk. A Radnai és Kelemen havasok gleccsermarta bérceit, a Csíki, Görgényi és Háromszéki havasok magashegységi világát, a hegyomlással felduzzadt Gyilkos-tavat, a szép Szent Anna-tavat ismertté és keresetté kell tennünk kül- és belföldi vendéfgorgalmunkban egyaránt.

Annál is inkább elsőrendű kötelességünk ez, mert a túlnyomó részben magyarul magashegység gyógyvizekben, erdőben, bércekben gazdag ugyan, de annál szegényebb az állattenyésztése és földművelése és jelentéktelen az ipari tevékenység is. Itt a kárpáti ívek kis medencéiben csak a helyi szükségleteket kielégítő kisipar és a minden támogatást megérdemlő székely háziipar húzódik meg, a sok munkással dolgozó fafeldolgozó nagyüzemek a hegyvidék belsejében vannak, a tulajdonképpeni gyáripari tevékenység pedig a visszacsatolt terület gazdagabb, nyugati részének nagy városaiban található meg. Fejlődő gyáriparunk újabb izmosodását jelenti Nagyvárad, Kolozsvár, Szatmárnémeti, Nagykároly, Marosvásárhely és Sepsiszentgyörgy gyáripara. A nehézipart Kolozsvár és Nagyvárad vas- és gépgyártása, Szatmárnémeti mezőgazdasági gépgyártása képviseli. Ezek a városok és Marosvásárhely a nagy gyári malmok központjai is, de még számos gőzmalom dolgozik szerte Biharban, Szatmárban, Szilágyban. A textil- és ruházati ipar Nagyváradon, Sepsiszentgyörgyön és Kolozsvárott, az élelmiszer- és söripar Kolozsvárott, Nagyváradon (évi 20 millió l termelőképeségű sörgyár) és Marosvásárhelyen (évi 15 millió l termelőképeségű sörgyár), a cukorgyártás Marosvásárhelyen, a vegyi ipar Nagyváradon, Marosvásárhelyen és Kolozsvárott, a papírgyártás Nagyváradon és Nagykárolyban fejlesztett gyári üzemeket. A bőriparnak Kolozsvár, Marosvásárhely, Dés és Beszterce a központja, Sepsiszentgyörgyön évi 1,664.000, Kolozsvárott évi 1,534.000 kg dohányt feldolgozó dohánygyár működik. Szatmárnémetiben diófeldolgozógyár, Mezőtelegden petróleumfmomító, Nagyváradon, Kolozsvárott, Marosvásárhelyen építőanyaggyárak dolgoznak. Kisebb üzemi szeszgyár szerte a mezőgazdasági termelés területén sok található. Fa- és bútorigipari üzemek a nyugati részen is vannak (Szatmárnémeti, Kolozsvár, Nagyvárad), de a faipar, a fűrésztelepek igazi hazája a Kárpáti hegyvidék. Háromszék (Zágon, Bereck, Gelence), Csík (Csíkszereda, Gyimesbükk,

Gyergyószentmiklós), Udvarhely, Maros-Torda (Gödemesterháza, Maros-hévíz), Beszterce-Naszód (Beszterce) és Máramaros faipari üzemei Erdély faiparának 70%-át képviselik.

Hogy a visszacsatolt terület mezőgazdasági, erdőgazdasági és ipari tevékenysége szervesen illeszkedhessen be az anyaország gazdasági életébe, hogy a különböző gazdasági struktúrájú, de éppen ezért kölcsönösen egymásra utalt, egymást kiegészítő anyaország és a keleti országrész között zavartalan árucsereforgalom indulhasson meg, jó közlekedésre van szükség. A visszacsatolt területen kerekén 2122 km-rel bővült a magyar vasúthálózat és különösen örvendetes a nagyvárad-kolozsvári, a kolozsvár-dés-szatmárnémeti és a nagyszalonta-nagyvárad-szatmárnémeti-máramarosszigeti fővonalak bekapcsolódása a magyar vasúthálózatba. Mégis a vonalak kilométerszámával nincs egyenes arányban forgalmi értékük. Nincsen pedig először azért, mert a hálózat gyér; a keleti hegvidék hálózata a leggyérb az országban; másodsor, mert a 2122 km hosszú hálózatból kerekén 400 km kis teljesítőképességű keskenyvágányú vonal és a szabványos nyomtávú vonalaknak is jelentékeny része helyi, vicinális jelentőségű; harmadszor és legfőképpen pedig azért, mert a hálózat nem összefüggő egész. A csonka székely körvasútnak nincs kapcsolata magyar területen sem a szamosvölgyi, sem a kolozsvár-nagyvárad-i vonallal; kapcsolatát megszüntette az új bécsi határ mezősgéi beöblösödése. Ennek a forgalomgátló ténynek megszüntetése a MÁV első és legsürgősebb feladata.

Nagyváradal és Szatmárnémetivel nagy, forgalomelosztó központokat kaptunk vissza, a szatmárnémeti-máramarosszigeti vonal visszakapcsolása pedig a Máramarosi medence zavartalan fejlődését fogja lehetővé tenni.

A visszacsatolt terület 6600 km-nyi közúthálózata a mai forgalom igényeinek mennyiségileg és minőségileg is alig-alig felel meg. A magyar útépitésre itt nagy feladatok várnak.

Csonka-Magyarország bécsi, új területnyeresége felszínén nyugatról kelet felé, az Alföldről a hegvidék felé haladva minden tekintetben az élet lüktetésének ellanyhulását, szegényesedését tudja megállapítani a geográfus. Soványabb lesz a talaj, kevesebb a szántó, több az erdő, több a hegy, gyérb a lakosság, kisebbek és ritkábbak a települések. Pedig Erdélyben a városi életnek igen régi és mély gyökerei vannak. Ez az országrész a magyar, székely és német kisvárosok földje. Tiszta, rendezett, kultúralt városai az erdélyi tájnak olyan elemei, amelyeknek mását a kutató szem hiába keresi az Erdélyel 1918 után egy államban egyesített Romániában.

A keletalföldi peremvidék két vezető városa Nagyvárad és Szatmárnémeti. Mindkettő vásárvonalon települt vásárhely. A 82.000 lakosú Nagyvárad a Sebes-Körös, az 50.000 lakosú Szatmárnémeti a Szamosvölgy nyílásában települt. Egyúttal mindkettő mezőgazdasági központ is. Hasonló, de kisebb energiájú a 16.000 lakosú Nagykároly, egyszerűsmind átkelőhely is az Ér-völgye és az Ecsedi-láp között. A 27.000 lakosú Máramarossziget a Máramarosi-medence központja és a Felső-Tisza nyílásának vásárhelye. A kisvárosaink számát szaporító Nagybánya ősi bányásztelepülés és medenceközpont, akárcsak Dés és Zilah. Az Erdélyi-medence peremén sorban ülnek a kisebb-nagyobb energiájú vásárhelyek; a legnagyobb Erdély fővárosa, a Nagyvárad versenyét erősen érző „kincses“ Kolozsvár, közel 100.000 lakossal, a Kis-Szamos völgye nyílásában. Medenceközpont és vásárhely a 38.000 lakosú Marosvásárhely, Szamosújvár, Beszterce és Székelyudvarhely és medenceközpontok a székelyföldi medencesorozat települései: Gyergyószentmiklós, Csíkszereda, Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy. Ezekben a városokban, kicsinyekben és nagyokban egyaránt, anyagi és szellemi téren a magyar életnek, művészetnek, a magyar kultúratermelő munkásságnak annyi emléke és vagyontárgya halmozódott fel, hogy magyar jellegük népességben és szellemben a 21 éves idegen uralom idején

sem volt pillanatnyilag sem vitás. Egyszerű ennek az oka. Nem csak az, hogy az alacsonyabb kultúrájú és civilizációjú oláh csak kevésbé város lakó, hanem elsősorban az, hogy ez a visszacsatolt terület, mint általában az egész keletalföldi síkság, az egész Erdélyi-medence és a Székelyföld kismedencéi is mind az ősi magyar településtér tartozékai. Ezt a területet a magyarság a magashegységi zárt bükkösökkel és fenyvesekkel együtt nemcsak birtokába vette, hanem a „sötéteredő“ kivételével beléje is települt. Ma már szükségtelen hosszasan bizonyítani, hogy a román Erdélyben jövevény nép. Állattenyésztő rajai a XIII. század óta szivárogtak be a Havasalföldről és Moldvából és szállták meg először a magyarok által birtokba vett, de üresen hagyott hegyvidékeket, majd innen ereszkedtek le az Erdélyi-medencébe és az Alföld keleti szegélyére is. Magányos hegyi tanyáik szerteszórva ott vannak ma is a hegyvidékeken gyér, vagy semmiféle kapcsolatot sem teremtve romániai fajtestvéreikkel, hogy az alacsony lejtőrészekben, medencékben és halomvidékeken hordafalvakká, csoportos településekké sűrűsödjének. A magyar nagyvárosok, kisvárosok, útfaluk és halmazfaluk mellett ezek az oláh hordafaluk és magányos hegyitanyák a visszacsatolt terület településföldrajzi képének jellemzői.

A Székelyföld magas hegységeiben ezekből az oláh hegyi tanyákból is kevés van már. Itt egy évezred óta a magyar állam határa egyben a magyar településtér, a magyar táj határa is. De gyér az oláhság kapcsolata romániai testvéreivel Beszterce-Naszód és Máramaros hegyvidékein is. A magas hegységek itt, akár csak a déli Kárpátokban is, gyakorlatilag lakatlanok. Ellenben Erdélynek, mint a Magyar medence szerves alkotórészének széles, nyugati kaputájai, a Maroskapu, a Körösök és a Szamos kapuvidéke — a független erdélyi fejedelemség korában az érthető módon Erdélyhez tartozó Partium ez — keleten és délen pedig a Kárpátok láncai lehetővé tették a magyarság Erdélybe nyomulását, pótlódását és fennmaradását, röviden a terület magyar jellegét minden időben.

Bár a bécsi döntőbíráknak néprajzi határokat húzni szinte lehetetlen volt, a Magyarországnak ítélt terület magyar jellege, népességének magyar többsége vitán felül áll. Igazolja ezt az 1910. évi magyar statisztika, de igazolják ezt az 1930. és 1940. évi kiszámított adatok is.

	1910	1930	1940
magyar	1,097.327 50·9%	1,115.000 47·1%	1,220.800 47·4%
román	916.858 42·5%	1,055.000 44·5%	1,144.500 44·4%
német	88.238 4·1%	58.000 2·4%	58.000 2·2%
egyéb	53.108 2·5%	142.000 6·0%	154.700 6·0%
összesen ...	2,155.531 100%	2,370.000 100%	2,578.000 100%

Legsűrűbben lakottak a keletalföldi peremterületek és a Szilágyság. A hegyvidékek népessége igen gyér. Az egészben, vagy részben visszacsatolt 12 vármegye közül Csík, Udvarhely, Háromszék majdnem színmagyar; Maros-Torda, Bihar, Szatmár és Szilágy erősen magyar többségű, Kolozs vegyes, Beszterce-Naszódban, Szolnok-Dobokában és Máramarosban a románok vannak többségben. Beszterce-Naszód a hazája a közel 60.000 főnyi németiség túlnyomó részének, a besztercei szászoknak is.

A 160.000 km² területűre növekedett és 13.4 millió lakosra gyarapodott Csonka-Magyarország a bécsi döntés után is megmaradt magyar nemzeti állammal. Az államalkotó és államvezető magyarság az ország összlakosságának kerekén 80%-át teszi. Az ország népsűrűsége azonban a gyérlakosságú hegyvidékek visszacsatolása következtében lecsökkent 92-ről kb. 83-ra.

Futólagos tájrajzi vizsgálódások alapján igyekeztünk vázlatosan megrajzolni azt az erőgyarapodást, amelyet a második bécsi döntés Magyarországra számára népességben, területben és a gazdasági élet terén jelent. Nép- és terményszerűségi erősödésünk azonban nem jelenti azt, hogy Magyarországra új határának két szakasza, az 1000 éves keleti és az Erdélyt derékban

szelő déli határszakasz a magyar állam biztonsága és védelme szempontjából egyenlő értékű lenne. Csonka országunk védelme tekintetében végtelen fontosságú, hogy hatalmas barátaink támogatásával Maradék-Magyarország keleti határait ismét a Kárpátok hordozzák. Kiválóságát semmi jobban nem igazolja, mint ezeréves állandósága. Életében a most letűnt két évtized csak múló epizód volt. A jó természetes határ minden tulajdonságával rendelkezik. Tájegységeket, népeket, kultúrákat, egymásnak hátat fordító életkamrákat elválasztó, népszegény magashegység.

Annál nehezebb dicséző szavakat találni a magyar-román déli határra. El kell ismernünk, hogy megvonása nehéz feladat lehetett pártatlan ítélőbíró számára is. A magyar geográfusnak azonban rá kell mutatnia, hogy ez a határszakasz a jó földrajzi határ tulajdonságait teljesen nélkülözi. Mesterséges vonalhatár, amely a Magyar medence belsejében futva szerkezeti, alaktani és gazdasági tekintetben egységes területeket vág ketté, következkép a Magyar állam biztonságát egyedül ez a határ nem is szavatolhatja. Keresztülszeli az Alföldet, a Keletmagyarországi Szigethegységet és az Erdélyi medencét — először Magyarország fennállása óta—, utakat, vasutakat szabadal fel, kirekesztve csonka országunkból a magyarság százezreit.

A geográfus nem jós; mindig csak az adott, jelen helyzet magyarázója. Mesterséges határszakaszok állandóságáról, vagy időleges voltáról annál kevésbbé nyilatkozhat, mert az élet, a földrajz törvényszerűségeit ideig-óráig hatalmi és politikai törekvések cáfolni látszanak. Annyi bizonyos, hogy kiváló államférfiaink vezetése, eredményes, emyedetlen munkája következtében erejében megizmosodott, önértetében egészségesen megnövekedett dunamedencei vezérállamnak, Csonka-Magyarországnak nagy jóindulatra és bölcs önmérsékletre, az igazságosan szűkebb határok közé szorított Romániának pedig több politikai józanságra, a tények tisztább mérlegelésére van szüksége, hogy az új határok mentén ennek a két egymásraltalt dunatárségi népnek az élete többé-kevésbbé súrlódásmentes, kapcsolata gyümölcsöző lehessen.

BULLA BÉLA